

Jazykové zákony v Katalánsku a jejich vliv na zlepšení postavení katalánštiny ve společnosti*

Jaromír Kadlec (Olomouc)

LANGUAGE LEGISLATION IN CATALONIA AND ITS INFLUENCE ON THE ENHANCEMENT OF THE SOCIAL STATUS OF CATALAN

This paper introduces Catalonia, an autonomous community of Spain, located on the north-eastern extremity of the Iberian Peninsula. The focus is partly on the demography and the linguistic situation of this territory, but primarily on its linguistic politics and language legislation. Catalonia has established a number of language policies, comprising a very complex and ambitious set of Catalan language legislation. As a result of these language policies, which provide support and subsidies, Catalan has become the language of the public administration of Catalonia.

KEYWORDS

Catalonia, Catalan language, Spanish language, language legislation, sociolinguistics

KLÍČOVÁ SLOVA

Katalánsko, katalánština, španělština, jazykové zákony, sociolingvistika

1. ZEMĚPISNÁ SITUACE

Katalánsko, rozkládající se na ploše 32 108 km², je jedním ze 17 španělských autonomních společenství. Na severu hraničí s Francií a Andorrou, na západě s Aragonským autonomním společenstvím a na jihu s Valencijským společenstvím. Katalánsko se dále dělí na čtyři provincie: Barcelona, Girona, Lleida a Tarragona. Součástí katalánské provincie Girona je rovněž obec Llivia s 1 467 obyvateli, jediná zahraniční enkláva na území Francie, kterou spojuje s Katalánskem čtyři kilometry dlouhá silnice.

2. JAZYKOVÁ SITUACE

V roce 2016 žilo v Katalánsku 7 448 332 obyvatel, přičemž 63 % Katalánců je soustředěno v barcelonské aglomeraci. Počet obyvatel v Katalánsku neustále roste. Například v roce 2006 mělo Katalánsko 6 994 937 a v roce 1996 6 104 729 obyvatel. Neustále se také zvyšuje procento španělské populace s trvalým bydlištěm v Katalánsku. V roce 1900 představovali Katalánci (1 966 382 obyvatel) pouze 10,6 % španělské po-

* Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2017_043 (Románské jazyky a literatury: mezi konfliktem a dialogem)

populace, v roce 1960 (3 925 779 obyvatel) již 12,8 % populace a v současnosti žije v Katalánsku 16 % španělské populace.

Podle údajů Katalánského statistického úřadu (*Institut d'Estadística de Catalunya*)¹ z roku 2013 je katalánština mateřským jazykem (*llengua inicial*) 31,02 % katalánské populace, rodným jazykem 55,14 % obyvatelstva je španělština, 2,44 % obyvatelstva současně katalánština a španělština a 2,43 % arabština. Tato čísla se v poslední době příliš nemění. V roce 2008 byla nejčastějším mateřským jazykem v Katalánsku španělština (54,99 %), následovaná katalánštinou (31,64 %), katalánštinou a španělštinou (3,84 %) a arabštinou (2,63 %). V roce 2003 byla katalánština rodným jazykem 36,23 % populace, španělština 56,15 % a oba tyto jazyky byly mateřštinou 2,52 % obyvatelstva. Ostatní jazyky nebyly s výjimkou galicijštiny (1,27 %) a francouzštiny (0,70 %) zjišťovány a byly uváděny společně jako jiné jazyky (1,41 %). Pokles procenta obyvatel uvádějících jako svou mateřštinu katalánský jazyk je způsoben zejména tím, že se začaly samostatně uvádět jiné jazyky (zejména arabština), a pak také pochopitelně samotným nárůstem počtu imigrantů pobývajících v Katalánsku. O něco více osob uvádí katalánštinu jako nejčastěji užívaný jazyk (*llengua habitual*). V roce 2013 to bylo 36,29 % obyvatel (50,73 % uvedlo španělštinu, 6,82 % oba jazyky a 1,26 % arabštinu), v roce 2008 35,64 % (španělština 45,92 %, oba jazyky 11,95 % a arabština 1,88 %) a v roce 2003 46,00 % Katalánců (španělštinu nejčastěji používalo 47,16 % populace a oba jazyky 4,72 % obyvatelstva). Téměř obdobná čísla jako u nejčastěji užívaných jazyků jsou uvedena u jazyků, s nimiž se jednotliví obyvatelé Katalánska ztotožňují (*llengua d'identificació*). V této kategorii uvedlo v roce 2013 36,38 % populace katalánštinu, 47,55 % španělštinu, 7,00 % oba jazyky a 2,11 % arabštinu. Osoby užívající nejvíce katalánštinu stále nepředstavují většinu populace a ve všech zjišťovaných kategoriích má španělština doposud převahu nad katalánštinou. Téměř všichni obyvatelé Katalánska ovládají sice katalánštinu i španělštinu, avšak statistiky ukazují na lepší postavení španělštiny, a to zejména v písemné komunikaci. V roce 2013 rozumělo katalánsky 94,33 % osob (španělsky 99,77 %), katalánsky mluvílo 80,39 % obyvatelstva (španělsky 99,67 %), katalánsky umělo číst 82,39 % populace (španělsky 97,42 %) a katalánsky umělo psát pouze 60,38 % občanů (španělsky 95,90 %) tohoto autonomního společenství. Podíl osob ovládajících katalánštinu postupně roste. V roce 1991 rozumělo katalánsky 93,7 % osob, katalánsky mluvílo 68,3 %, umělo číst 67,5 % a psát jen 39,9 % populace. Počet osob užívajících katalánštinu se výrazně zvyšoval až do roku 2000, kdy do Katalánska začínají přicházet ve velkém počtu imigranti ze zahraničí, a od tohoto roku se čísla příliš nemění. Nejméně se katalánština užívá v Barceloně, kde žije nejvíce imigrantů. Poměrně zajímavé jsou i údaje o oblastech používání katalánštiny a španělštiny. Katalánština se totiž neužívá nejvíce, jak bychom mohli očekávat, při komunikaci v rodině nebo s přáteli, ale při jednáních na úřadech.

Katalánsko bylo díky své geografické poloze mezi Francií a Středozezemním mořem a své historii vystaveno řadě migračních vln, které měly velký vliv na jazykovou situaci na tomto území (Hall, 2001). Za Frankovy diktatury přišla do Katalánska spousta Španělů ze všech koutů této země (Arango, 1976). Bezprostředně po skončení občan-

1 Veškeré informace uvedené v této kapitole pocházejí ze zdrojů poskytnutých Katalánským statistickým úřadem.

ské války v roce 1939 se zde například usadil více než milion osob z Andalusie (Pereña, 2005). V padesátých až sedmdesátých letech 20. století se z jihu Španělska na sever stěhovaly celé vesnice (Crespo — Augustí, 2011). Bylo to v době, kdy Frankův režim zakázal užívání katalánštiny, a tito imigranti se proto nemohli seznámit s katalánským jazykem a kulturou, což bylo a stále ještě je jednou z příčin převahy španělštiny nad katalánštinou v Katalánsku (Puig i Aute, 2000). Od roku 2000 dochází ve Španělsku k obrovskému nárůstu počtu imigrantů (Solana Solana — Miguel Luken — Rodríguez García — Pascual de Sans, 2012). Zatímco v tomto roce žilo ve Španělsku 794 tisíc cizinců, v roce 2016 to už byly 4,6 miliony, tedy přibližně desetina celé populace. V Katalánsku byl díky příznivější ekonomické situaci podíl cizinců v roce 2016 ještě vyšší (13,6 %), zatímco v roce 2000 žily v Katalánsku pouze 2,9 % osob pocházejících ze zahraničí. Podíl cizinců však v současnosti ve Španělsku i Katalánsku klesá díky tomu, že imigranti získávají občanství, a také díky tomu, že většina imigrantů dnes směřuje do jiných evropských zemí; svého vrcholu dosáhl podíl imigrantů v Katalánsku v roce 2010, kdy zde žilo 15,95 % cizinců (Domingo — Sabater, 2009). Nejvíce cizinců v Katalánsku pocházelo v roce 2016 z Maroka (20,66 %), Rumunska (8,88 %), Číny (5,3 %), Itálie (4,83 %) a Pákistánu (4,21 %), zatímco v celém Španělsku bylo nejvíce imigrantů z Rumunska (15,83 %), Maroka (15,35 %), Velké Británie (6,72 %), Itálie (4,35 %) a Číny (3,88 %). Z výše uvedených údajů je tedy zřejmé, že velkou část obyvatel Katalánska nepředstavují „rodilí Katalánci“, což je pojem, který nelze v případě Katalánska příliš používat, ale lidé, kteří mají kořeny v jiných částech Španělska, případně v zahraničí (Sanvicén i Torné, 2016). Podle údajů za rok 2015 se 35,2 % dospělých obyvatel Katalánska narodilo mimo území tohoto autonomního společenství, z toho 17 % v zahraničí a 18,2 % v jiných částech Španělska. Podíl osob narozených v Katalánsku se za poslední desetiletí nezměnil, k velkým změnám však došlo v kategorii osob narozených mimo Katalánsko. Například v roce 1981 se narodilo za hranicemi Katalánska 35,9 % osob, z nichž však pouze 1,5 % v zahraničí a 34,4 % jinde ve Španělsku. Došlo tedy k výraznému nárůstu počtu cizinců, avšak současně k výraznému poklesu osob pocházejících z jiných částí Španělska. Plán na „pokatalánštění“ tohoto autonomního území tudíž nemůže být a není založen na etnickém, nýbrž na občanském principu (Solé, 2000).

3. HISTORIE

Kolem roku 210 před naším letopočtem bylo Katalánsko dobyté Římany a stalo se součástí římských provincií zvaných *Hispania*. V 5. století našeho letopočtu se této oblasti zmocnili Vizigóti. Ve 12. století se Katalánsko spojilo s Aragonským královstvím, avšak zachovalo si svou autonomii. Po spojení Aragonské koruny a Kastilie a vytvoření unie s Kastilskou korunou dochází k výraznému poklesu administrativního užívání katalánštiny. K renesanci katalánštiny došlo až koncem 19. století poté, co se Španělsko přeměnilo na parlamentní monarchii. V roce 1932, po pádu krále Alfonse XII., získalo Katalánsko statut autonomie a podle článku 2 Statutu autonomie Katalánska z roku 1932 (*Estatuto de autonomía de Cataluña 1932*) se katalánština stala společně se španělštinou úředním jazykem, nicméně v oficiálních vztazích se zbytkem Španěl-

ska a ve vztazích se státními orgány muselo Katalánsko používat pouze španělštinu. Každý občan Katalánska měl, bez ohledu na svůj mateřský jazyk, právo komunikovat se soudy a katalánskými i španělskými úřady v katalánštině nebo ve španělštině. Statut autonomie byl však v roce 1938, okamžitě po vpádu frankistů do Katalánska, zrušen. Franco zakázal užívání katalánštiny a z katalánských měst a obcí musely zmizet veškeré nápisy v katalánštině. Španělština se stala symbolem národní jednoty frankistického Španělska a používání jiných jazyků bylo tvrdě potlačováno. Řada Katalánců odešla do exilu a katalánština přežívala pouze v rodinách. K jistému uvolnění došlo až po skončení druhé světové války. Plná renesance katalánštiny však nastává až po diktátorově smrti v roce 1975.

4. JAZYKOVÉ ZÁKONY

Autonomie Katalánska byla obnovena v roce 1978 a od té doby přijalo Katalánsko řadu jazykových zákonů. Právní rámec užívání katalánštiny byl definován španělskou ústavou z roku 1978, Statutem autonomie (*Estatut d'autonomia*) z roku 1979, který byl následně modifikován Statutem autonomie z roku 2005, a Zákonem o jazykové normalizaci v Katalánsku (*Llei de Normalització Lingüística a Catalunya*) z roku 1983, který byl v roce 1998 nahrazen Zákonem o jazykové politice ze 7. ledna 1998 (*Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística*). K těmto předpisům je třeba přiřadit ještě nejméně třicet dalších zákonů jazykového charakteru, které společně vytvářejí velmi komplexní a ambiciózní katalánskou jazykovou legislativu. Vydána byla také řada vyhlášek, nařízení a oběžníků (Branchadell, 2002).

V roce 2005 schválil katalánský parlament nový, v pořadí již třetí Statut autonomie, jehož cílem bylo zajistit přednostní užívání katalánštiny. V článku 6 se sice uvádí, že katalánština je úředním jazykem Katalánska, stejně tak jako je španělština úředním jazykem španělského státu, a všechny osoby mají právo užívat oba úřední jazyky a občané Katalánska mají právo a povinnost je znát, ale vlastním jazykem Katalánska je katalánština, jazyk užívaný obvykle a přednostně orgány státní správy a veřejnoprávními médii a běžně užívaný vyučovací jazyk v Katalánsku. V roce 2006 byl tento text, odsouhlasený rovněž španělským parlamentem, schválen občany Katalánska v referendu, nicméně bezprostředně potom podala španělská Lidová strana stížnost k ústavnímu soudu, neboť 114 z 223 článků Statutu autonomie bylo podle jejího názoru v rozporu se španělskou ústavou. Ústavní soud pak v roce 2010 rozhodl, že 14 článků je protiústavních a 27 článků je třeba reinterpretovat. Za protiústavní byl vyhlášen rovněž jeden článek týkající se jazyka a sedm článků jazykového charakteru mělo být reinterpretováno. Nejvyšší soud uvedl, že není možné požadovat po obyvatelích Katalánska, aby ovládali katalánštinu a mluvili katalánsky ve škole a na jednáních s místními úřady. Je rovněž nepřijatelné, aby orgány státní správy upřednostňovaly některý z úředních jazyků. Ústavní soud rovněž nesouhlasil s textem odstavce 5 článku 33, podle kterého mají Katalánci komunikovat písemně v katalánštině s ústavními a soudními orgány státu, neboť tyto orgány jsou orgány španělského státu, a nikoliv autonomního společenství. Podle ústavního soudu je také nutné reinterpretovat článek 34 o jazykových právech spotřebitelů a uživatelů, podle kterého mají zákaz-

níci právo komunikovat v jazyce, který si sami zvolí, což znamená, že pracovníci, kteří s nimi komunikují, musejí ovládat jak katalánštinu, tak španělštinu. Ústavní soud nezpochybnil text článku 35, který se týká jazykových práv v oblasti vzdělávání, ale pouze jeho možnou interpretaci. V tomto článku se uvádí, že všechny osoby mají právo na vzdělávání v katalánštině a katalánština musí být obvykle používána jako vyučovací jazyk, což není možné interpretovat tak, že by výuka probíhala jediné a výlučně v jednom z úředních jazyků. Článek 50 Statutu autonomie se týká oblastí, ve kterých je potřeba podporovat a užívat katalánštinu. Ústavní soud se domnívá, že povinnost veřejných institucí a jejich příspěvkových organizací užívat katalánštinu nemůže znamenat, že nesmějí používat španělštinu. Rozsudek ústavního soudu nebyl pochopitelně v Katalánsku přijat s nadšením a protestovat proti němu přišlo na manifestaci v Barceloně více než milion nespokojených Katalánců. Podpora nezávislosti Katalánska vzrostla z 15 na 50 %. Pro katalánské nacionalisty se jednalo o jasné vyhlášení války. Situace byla o to paradoxnější, že k ní došlo za vlády socialisty Joseho Luise Rodrigueze Zapatera, který stál u zrodu myšlenky nového Statutu autonomie a který potřeboval podporu katalánských politiků ve španělském parlamentu. Řada Španělů pak vytykala Zapaterovi spolupráci s katalánskými nacionalisty, což byla také jedna z příčin porážky socialistů ve volbách v roce 2011. Novým premiérem se stal Mariano Rajoy, předseda Lidové strany, která není již tradičně snahám Katalánců o větší autonomii příznivě nakloněna.

V roce 2013 přijal katalánský parlament Prohlášení o suverenitě a právu na sebeurčení katalánského lidu (*Declaració de sobirania i del dret a decidir del poble de Catalunya*), která umožňuje Kataláncům rozhodovat o svém osudu bez ohledu na španělskou ústavu, souhlas Madridu a případné rozhodnutí ústavního soudu. Tento text je pochopitelně z pohledu španělské ústavy protiústavní. V roce 2014 proběhlo i přes zákaz Madridu v Katalánsku nezávazné referendum o nezávislosti, v němž se 80,7 % voličů vyslovilo pro samostatnost Katalánska. Ve volbách konaných v roce 2015 nezískala koalice stran, vedená Arturem Masem, která chtěla po svém vítězství vyhlásit v roce 2017 jednostranně nezávislost Katalánska, což si také před volbami odhlasovala v parlamentu, většinu potřebnou k prosazení svého cíle. Přesto však dne 6. září 2017 katalánský parlament schválil zákon o referendu týkajícím se nezávislosti Katalánska. Španělská vláda konání referenda odmítla a ústavní soud prohlásil referendum za nezákonné. V den samotného referenda, tedy 1. října 2017, španělská policie tvrdě zakročila proti Kataláncům, kteří se chtěli svým hlasem podílet na referendu. Katalánský ministerský předseda Carles Puigdemont vyjádřil krátce po ukončeném referendu záměr vyhlásit nezávislost Katalánska na Španělsku. Na zasedání katalánského parlamentu ze dne 10. října Puigdemont oznámil, že odkládá vyhlášení nezávislosti o několik týdnů, aby mohl vyjednávat se španělskou vládou. Dne 27. října 2017 hlasoval katalánský parlament o vyhlášení samostatné Katalánské republiky. Pro se vyslovilo 70 poslanců z celkových 135, proti bylo 10, dva hlasovací lístky byly prázdné. Španělská vláda obratem reagovala vyhlášením přímé vlády nad regionem a rozpustila katalánský parlament. Dne 29. října odjel Carles Puigdemont do bruselského exilu. Španělsko vypsal o 21. prosinec 2017 předčasné regionální volby. V těchto volbách získaly sice separatistické strany těsnou většinu mandátů, ale v souhrnu volby prakticky nic nezměnily a vyřešení katalánské krize je stále v nedohlednu.

Již v článku 2 Zákona o jazykové normalizaci v Katalánsku z roku 1983 se píše, že katalánština je specifickým jazykem Katalánska a všichni občané Katalánska mají právo znát tento jazyk a ústně a písemně se v něm vyjadřovat ve vztazích a ve veřejných, úředních a neúředních listinách. Tento zákon byl v roce 1998 nahrazen Zákonem o jazykové politice ze 7. ledna 1998, který přebírá ustanovení Zákona o jazykové normalizaci v Katalánsku a uzpůsobuje je aktuální situaci. V článku 2 je uvedeno, že katalánština je jazykem všech katalánských institucí a jazykem užívaným přednostně státní správou v Katalánsku. Článek 3 opět prohlašuje, že katalánština je společně se španělštinou úředním jazykem Katalánska.

V katalánském parlamentu je možné vystupovat v katalánštině nebo ve španělštině, přičemž volbou jazyka dávají poslanci často najevo svůj postoj k budoucnosti Katalánska. Veškeré zákony jsou vydávány v obou jazycích, i když i v této oblasti je upřednostňována katalánština.

Podle článku 13 Zákona o jazykové politice je možné používat u soudů oba úřední jazyky. Většina soudů však probíhá stále ještě ve španělštině. Pouze 8,4 % všech rozsudků bylo v roce 2015 vydáno v katalánštině, přičemž nejvíce (23 % rozsudků) tento jazyk užívají soudy prvního stupně (Generalidad de Cataluña, 2015, s. 33).

Podle článku 421-12 Zákona 10/2008 z 10. července o čtvrté knize Občanského zákoníku Katalánska o dědictví (*Llei 10/2008, del 10 de juliol, del llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*) musejí notáři v závěti používat jazyk, který si zvolil zůstavitel.

Podle článku 5 zrušeného Zákona o jazykové normalizaci v Katalánsku musela státní správa v Katalánsku používat povinně španělštinu i katalánštinu. V Zákoně o jazykové politice je jazyku katalánské státní správy věnována celá kapitola I (články 8 až 17). Podle článku 9 musejí orgány katalánské státní správy, orgány místní samosprávy a univerzity používat katalánštinu jako pracovní jazyk. V oběžníku vydaném dne 24. dubna 1989 Generálním ředitelstvím jazykové politiky (*Direcció General de Política Lingüística*) je uvedeno, že při prvním ústním nebo písemném kontaktu s občany musejí úředníci používat katalánštinu. Toto nařízení je jednoznačným potvrzením snahy upřednostňovat katalánštinu před španělštinou navzdory povinnosti úředníků komunikovat s občany v jazyce, který si občané zvolí. Tuto povinnost měly mít původně i soukromé firmy, avšak toto ustanovení bylo po protestech obchodníků staženo a konečná verze již nenutí obchodníky odpovídat zákazníkům v jazyce, který si zvolili, ale pouze jim „naslouchat“. Od roku 1992 musejí být všichni státní úředníci v Katalánsku bilingvní, ačkoliv v roce 2001 byla schopna komunikovat v obou jazycích pouze polovina z nich. Je tedy zřejmé, že Katalánsku se na rozdíl od dalších katalánsky mluvících společenství (Baleáry a Valencijské společenství) podařilo „pokatalánštit“ státní správu a učinit ze znalosti katalánštiny nezbytnou podmínku pro přijetí do státní správy (Amorós — Banyeres, 2010).

Podle článku 18 kapitoly II Zákona o jazykové politice musejí být veškerá toponyma, názvy ulic, nápisy na veřejných budovách a silniční značení pouze v katalánštině. Používání toponym ve španělské formě je nezákonné a zakázané, neboť katalánská toponyma jsou pro místní orgány důležitou součástí katalánského kulturního dědictví. Obdobné formulace nalezneme i ve Vyhlášce 78/1991 z 8. dubna o používání toponym (*Decret 78/1991, de 8 d'abril, sobre l'ús de la toponímia*). V článku 3 vyhlášky je

dokonce uvedeno, že katalánská toponyma je potřeba používat také v tiskopisech, záhlaví tiskopisů, na známkách, na razítkách, v tisku, v reklamních materiálech, v průvodcích a mapách a ve všech veřejných rejstřících v Katalánsku, a podle článku 5 je také nutné používat toponyma v katalánské formě ve všech učebnicích a výukových materiálech určených pro školy v Katalánsku (Streicher-Arseneault, 2007).

Katalánština a španělština by měly mít na katalánských školách stejné postavení. Nicméně již od začátku devadesátých let 20. století je hlavním vyučovacím jazykem na místních školách katalánština. Podle zprávy katalánské vlády ze školního roku 1982/1983 (*Quatre anys de català a l'escola*) není 40 % katalánských dětí schopno se vyjadřovat v katalánštině. V článku 1 Vyhlášky 362/1983 z 30. srpna o uplatňování zákona 7/1983 o jazykové normalizaci v Katalánsku v rámci neuniverzitního vzdělávání (*Decret 362/1983, de 30 d'agost, sobre aplicació de normalització lingüística a Catalunya, a l'àmbit de l'ensenyament no universitari*) se uvádí, že katalánština a španělština musejí být povinné vyučovány v celém systému neuniverzitního vzdělávání v Katalánsku, a to jak na státních, tak i na soukromých školách. V článku 3 Vyhlášky 75/1992 z 9 března o celkové organizaci předškolního vzdělávání, základního a středního vzdělávání v Katalánsku (*Decret 75/1992, de 9 març, pel qual s'estableix l'ordenació general dels ensenyaments de l'educació infantil, primària i secundària a Catalunya*) se však již dočteme, že katalánštinu je potřeba používat jako povinný vyučovací jazyk v mateřských, základních a středních školách. Podle článků 20 a 21 Zákona o jazykové politice je sice katalánština vyučovacím jazykem na katalánských školách, avšak v rámci systému neuniverzitního vzdělávání mají děti právo být vzdělávány v katalánštině nebo španělštině. Protože ale tento zákon zakazuje oddělenou výuku ve školách či třídách s vyučovacím jazykem katalánským nebo španělským, tak katalánština a španělština jsou povinné pro všechny žáky bez ohledu na to, zda je jejich mateřštinou katalánština, nebo španělština. Úspěšně dokončit střední školu může pouze student, který prokáže dostatečnou schopnost ústní i písemné komunikace v obou jazycích.

Politika „pokatalánštění“ vzdělávacího systému, která byla zahájena v roce 1983, nebyla zpočátku důsledně uplatňována z důvodu nedostatku pedagogů (Puig Salellas, 2003). Řada základních škol se spokojovala s tím, že dodržovala povinných pět hodin výuky katalánštiny týdně. Postupně se však počet učitelů katalánštiny i hodin vedených v katalánštině zvyšoval a v současnosti je již katalánština hlavním vyučovacím jazykem na místních školách. Na 42 % středních škol probíhala ve školním roce 1995/1996 výuka pouze v katalánštině, na 33 % škol z větší části v katalánštině, na 20 % škol z větší části ve španělštině a v 5 % škol probíhala výuka z poloviny v katalánštině a z poloviny ve španělštině. Pouze na 0,1 % škol se vyučovalo jen španělsky. Převaha výuky v katalánštině postupem času ještě vzrostla (Vila i Moreno, 2002). Důsledkem upevnování postavení katalánštiny na školách je nárůst počtu osob čtoucích texty v katalánštině, i když Katalánci stále upřednostňují četbu ve španělštině. Podle průzkumu provedeného v roce 2015 (Generalidad de Catalunya, 2015, s. 20) četlo noviny v katalánštině 57,1 % osob (ve španělštině 65 % populace), časopisy v katalánštině 33,3 % občanů autonomního společenství (ve španělštině 85,3 % obyvatel) a poslední knihu v katalánštině přečetlo 26,5 % Katalánců (ve španělštině 65,4 % populace).

V roce 2009 byl přijat Zákon č. 12 z 10. července 2009 o vzdělávání (*Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació*), kde se v článku 10 uvádí, že vzdělávací programy musejí

zaručit, aby žáci po skončení povinné školní docházky plně ovládali katalánštinu a španělštinu podle Společného evropského referenčního rámce. Podle článku 11 je katalánština normálně užívaným vyučovacím jazykem školského systému a veškeré výukové materiály a učebnice musejí být s výjimkou výuky španělského jazyka a literatury a cizích jazyků v katalánštině. Článek 15 říká, že katalánština musí být rovněž úředním a pracovním jazykem škol a školské správy v Katalánsku. Podle článku 18 je také nutné podporovat výuku katalánského jazyka a kultury v zahraničí, zejména na územích, která jsou historicky, jazykově a kulturně spojena s Katalánskem.

Na vysokých školách mají pedagogové i studenti podle článku 22 Zákona o jazykové politice právo vyjadřovat se v katalánštině nebo ve španělštině, nicméně katalánská vláda a vysoké školy musejí přijmout opatření na podporu používání katalánštiny, a to ve výzkumu a při obhajobách disertačních prací, a musejí rovněž studentům i vyučujícím nabídnout kurzy katalánštiny s cílem zdokonalit znalost tohoto jazyka (Milian i Massana — Corretja i Torrens — Pons Parrera — Segura Ginard, 2013). Článek 5 Vyhlášky č. 128 z 14. září 2010 o potvrzování jazykových znalostí vysokoškolských učitelů v katalánském vysokoškolském systému (*Decret 128/2010 de 14 de setembre, sobre l'acreditació del coneixement lingüístic del professorat de les universitats del sistema universitari de Catalunya*) požaduje, aby všichni katalánští akademičtí pracovníci působící na státních i soukromých vysokých školách ovládali katalánštinu minimálně na úrovni C1 Společného evropského referenčního rámce. V současnosti již probíhá většina výuky na vysokých školách v katalánštině. Na katalánštinu připadá 75 % výuky v bakalářském a 54,5 % výuky v magisterském studiu (Generalidad de Cataluña, 2015, s. 31–32). V roce 2003 byl přijat Zákon č. 1 z 19. února 2003 o katalánských univerzitách (*Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya*), kde je sice v článku 6 zmíněno, že úředními jazyky katalánských univerzit jsou katalánština a španělština, avšak jazykem vlastním katalánským univerzitám je katalánština.

Katalánská vláda musí rovněž podporovat používání katalánštiny a poskytovat dotace subjektům zajišťujícím rozhlasové a televizní vysílání a vydávání periodik v katalánštině. Článek 26 Zákona o jazykové politice zavádí povinné 50 % kvóty na vysílání rozhlasových a televizních stanic v katalánštině. Rozhlas a televize také musejí vysílat minimálně 25 % písní v tomto jazyce.

Velmi významné místo v katalánské jazykové legislativě má kinematografie. Podle článku 28 Zákona o jazykové politice nesmějí filmy nadabované do španělštiny nebo se španělskými titulky představovat více než 50 % z nabídky distributorů a kin. Toto opatření bylo zavedeno potom, co například v roce 1994 bylo v kinech promítáno pouze 0,43 % filmů natočených v katalánštině, zatímco 91 % filmů bylo natočeno ve španělštině a 7,8 % filmů bylo nadabováno do španělštiny. V roce 1998 byla schválena Vyhláška č. 237 z 8. září 1998 o opatřeních na podporu nabídky filmů nadabovaných do katalánštiny nebo s titulky v katalánštině (*Decret 237/1998 de 8 de setembre, sobre mesures de foment de l'oferta cinematogràfica doblada i subtitulada en llengua catalana*), podle které musela být polovina všech kopií filmů, pokud byl film promítán v Katalánsku ve více než 16 kopiích, nadabována do katalánštiny. V případě filmů pro děti musel být udělán katalánský dabing bez ohledu na počet kopií. Filmy nadabované v katalánštině bylo navíc nutné promítat minimálně každý třetí den. Za nedodržování těchto předpisů bylo možné udělovat pokuty až do výše 10 milionů peset

a uzavřít kino. Před přijetím tohoto nařízení vydávala katalánská vláda na dabing 80 milionů peset, po něm 200 až 300 milionů peset. Proti tomuto opatření se pochopitelně postavili američtí filmoví distributoři, které sice toto opatření nijak bezprostředně neohrožovalo (navíc dostávali na katalánský dabing dotace), ale mohlo by se jednat o precedens, použitelný v jiných zemích světa. Katalánská vláda nakonec musela ustoupit. Dvakrát bylo posunuto datum, ke kterému mělo nařízení vstoupit v platnost, až nakonec bylo v roce 2000 zcela zrušeno. Navzdory úsilí a podpoře se postavení katalánštiny v kinematografii příliš nezlepšilo. V roce 2008 byly v katalánštině pouhých 3 % všech filmových projekcí, a proto Katalánsko přijalo Zákon č. 20 ze 7. července 2010 o kinematografii (*Llei 20/2010, del 7 de juliol, del cinema*), který se vrátil ke kvótám. Podle článku 18 musí mít 50 % všech kopií dabovaných filmů nebo filmů s titulky, které jsou v Katalánsku distribuovány ve více než jedné kopii, katalánskou verzi. Tato povinnost se nevztahuje na evropské, tedy ani španělské filmy, promítané v Katalánsku v maximálně 16 kopiích. Proti tomuto nařízení se opět postavily americké společnosti, které se obrátily se stížností na Evropskou komisi. Komise rozhodla, že toto opatření je diskriminační, neboť je v rozporu s pravidly pro volný pohyb služeb, a požádala španělskou vládu o jeho zrušení. S přijetím tohoto nařízení nesouhlasili také mnozí Katalánci, neboť jeho přijetí by si vyžádalo poměrně značné výdaje z katalánského rozpočtu, které by bylo potřeba vynaložit na dabingové dotace. Prosazování katalánské jazykové politiky a opatření na podporu tohoto jazyka totiž pochopitelně něco stojí. Obyvatelé Katalánska dávají stále jednoznačně přednost filmům ve španělštině. Podle průzkumu provedeného v roce 2015 (Generalidad de Catalunya, 2015, s. 23) vidělo poslední film v kině 86,5 % Katalánců ve španělštině, 4,6 % v katalánštině a 8,9 % v jiném jazyce. V poslední době sice došlo k mírnému poklesu podílu filmů ve španělštině, nikoliv však ve prospěch katalánštiny, ale ve prospěch filmů v jiných jazycích, pochopitelně zejména v angličtině. Poněkud lepší situace je v oblasti sledování televize a poslechu rozhlasu (Generalidad de Catalunya, 2015, s. 19). Na televizi vysílající v katalánštině se dívá 51,8 % populace (82,3 % obyvatel sleduje televizi ve španělštině) a v případě rozhlasu je dokonce větší počet osob poslouchajících katalánsky vysílající stanice (64,1 %) než rozhlas ve španělštině (62 %).

Podle článku 29 Zákona o jazykové politice musí katalánská vláda podporovat výzkum, výrobu a prodej veškerých produktů jazykového průmyslu v katalánštině, zejména systémů rozpoznávání řeči, strojového překladu a počítačových programů a her. Důsledkem je skutečnost, že došlo k prudkému nárůstu počet osob navštěvujících webové stránky v katalánštině. V roce 2015 již 54,4 % Katalánců používalo internet v katalánštině, zatímco 89,1 % ve španělštině (Generalidad de Catalunya, 2015, s. 21–22).

Ve shodě s článkem 30 Zákona o jazykové politice musejí státní podniky používat katalánštinu v interní dokumentaci, v návodech, na štítcích a na obalech svých výrobků, stejně tak jako v komunikaci a na fakturách určených pro katalánské zákazníky. Podle článku 35 je třeba používat katalánštinu také v reklamě. Článek 18 Vyhlášky č. 317 ze 4. listopadu 1994 stanovující normy pro uspořádání a klasifikaci restauračních zařízení (*Decret 317/1994, de 4 de novembre, pel qual s'estableixen normes sobre l'ordenació i la classificació dels establiments de restauració*) stanoví restauracím a barům povinnost nabízet zákazníkům jídelní a vinné lístky v katalánštině. Podle

článku 15 Vyhlášky č. 168 z 30. května 1994 o regulaci cestovních kanceláří (*Decret 168/1994, de 30 de maig, de reglamentació de les agències de viatges*) musejí tyto kanceláře poskytovat svým zákazníkům veškeré informace v katalánštině. Vyhláška č. 53 z 8. února 1994 o režimu cen, rezervacích a doplňkových službách v ubytovacích zařízeních (*Decret 53/1994, de 8 de febrer, sobre el règim de preus, reserves i serveis complementaris en establiments d'allotjament turístic*) zavádí obdobnou povinnost pro poskytovatele hotelových služeb a Vyhláška č. 213 z 24. července 2001 o ochraně práv spotřebitele a uživatele při poskytování služeb u předmětů dlouhodobé spotřeby (*Decret 213/2001, de 24 de juliol, de protecció dels drets del consumidor i usuari en la prestació de serveis sobre els béns de naturalesa duradora*) obecně pro všechny poskytovatele služeb v Katalánsku. Stejný cíl má rovněž Zákon č. 22 z 20. července 2010 o spotřebě v Katalánsku (*Llei 22/2010, del 20 de juliol, del Codi de consum de Catalunya*).

Imigrační a azylová politika je sice podle španělské ústavy plně v kompetenci Madridu, ale díky masivní imigraci do Katalánska ve 21. století musely této otázce věnovat pozornost i katalánské orgány, neboť některé jevy související s imigrací, jako například vzdělávání, sociální služby, zdravotní péče a zaměstnávání cizinců, jsou v jejich kompetenci. Otázce imigrace je například věnován celý článek 138 Statutu autonomie z roku 2006. Velkým problémem zůstává znalost katalánštiny mezi imigranty. Většina z nich si totiž myslí, že přichází do Španělska a že jim bude k životu stačit, když se postupně naučí jen španělsky. Pomalu však zjišťují, že k plnohodnotnému životu v Katalánsku je nutné ovládat i katalánštinu, i když imigranti dávají pochopitelně přednost španělštině. Úkolem katalánské vlády je proto zajistit, aby se imigranti naučili katalánsky, neboť nečinnost vlády by výrazně zhoršovala postavení katalánštiny v tomto autonomním společenství. Imigranti se navíc soustřeďují ve velkých městech, zejména v Barceloně, kde je mnohem častěji pracovním jazykem španělština. Podle posledních průzkumů katalánsky nerozumí, neumí mluvit ani číst téměř polovina všech imigrantů a pouze 30 % cizinců rozumí, umí mluvit a psát katalánsky, zatímco španělsky vůbec neumí 12 % imigrantů a 77 % cizinců rozumí, umí mluvit a psát španělsky (Solana Solana — Miguel Luken — Rodríguez García — Pascaul de Sans, 2012, s. 106). V poslední době zde došlo díky změnám v původu imigrantů k výraznému zhoršení postavení katalánštiny, neboť ještě v roce 2008 neumělo vůbec katalánsky pouze 28 % cizinců. V roce 2008 přijalo Katalánsko Národní pakt pro imigraci (*Pacte Nacional per a la Immigració*), jehož cílem je zlepšit postavení katalánštiny mezi imigranty a udělat z ní „společný veřejný jazyk“ (*llengua pública comuna*), tedy první společný jazyk všech osob žijících v Katalánsku. V roce 2010 byl přijat Zákon o přijímání imigrantů a osob vracejících se do Katalánska (*Llei d'acollida de les persones immigrades i les retornades a Catalunya*), kde se v článku 9 můžeme dočíst, že z důvodu integrace do katalánské společnosti musejí imigranti získat základní znalost katalánštiny a španělštiny a že je nezbytné zajistit, aby se osoby přicházející do Katalánska bez znalosti katalánštiny tento jazyk naučily. Proti tomuto zákonu, stejně tak jako proti jiným katalánským zákonům (Zákon č. 20 ze 7. července 2010 o kinematografii, Zákon č. 22 z 20. července 2010 o spotřebě v Katalánsku, Zákon č. 12 z 10. července 2009 o vzdělávání) byla podána ústavní stížnost ze strany poslanců španělské Lidové strany. Všechny tyto stížnosti stále ještě řeší španělský ústavní soud.

V Katalánsku vznikla řada orgánů majících na starosti otázky jazykové politiky (Requero, 2011). Nejdůležitější institucí je Generální ředitelství jazykové politiky na ministerstvu kultury katalánské autonomní vlády (*Direcció General de Política Lingüística del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya*), jehož cílem je připravovat návrhy katalánské jazykové legislativy, podporovat výuku katalánštiny a její užívání ve všech oblastech, její výzkum a podílet se na vytváření její terminologie. Dalšími orgány jsou Sociální rada katalánského jazyka (*Consell Social de la Llengua Catalana*) mající za úkol hodnotit cíle a výsledky jazykové politiky katalánské vlády a vyslovovat se k otázkám souvisejícím s užíváním katalánštiny, Terminologické centrum TERMCA (*Centre de Terminologia TERMCA*), Katalánská komise pro toponymii (*Comissió de Toponímia de Catalunya*), Odborná komise pro jazykovou politiku (*Comissió Tècnica de Política Lingüística*), Konsorcium pro jazykovou normalizaci (*Consortori per a la Normalització Lingüística*) nebo Expertní skupina pro jazyková práva a sociolingvistiku (*Grup d'experts en drets lingüístics i sociolingüística*).

5. ZÁVĚR

Katalánština byla za Frankova režimu zakázaným jazykem a jen nalezení knihy v katalánštině mohlo být v době nejužší diktatury důvodem pro uvěznění osoby, u které byla nalezena, i když někteří frankističtí intelektuálové byli prokatalánští. V ústní neformální komunikaci se však užívala i nadále a byla mnohdy paradoxně kvalitnější, než je dnešní katalánština ovlivněná španělštinou. Po zahájení demokratizačního procesu začali Katalánci prostřednictvím jazykové legislativy realizovat v praxi velmi ambiciózní jazykovou politiku, jejímž cílem bylo udělat z katalánštiny, která je se svými více než deseti miliony mluvčích devátým nejrozšířenějším jazykem Evropské unie,² nejdůležitější jazyk tohoto autonomního společenství (Rosselló i Peralta, 2011). Uplatňování této politiky je mimořádně obtížné, neboť na rozdíl například od Québecu, kde dvě třetiny populace mluví pouze francouzsky, všichni Katalánci ovládají také španělštinu (Vernet, 2002). Jazyková otázka se také stala otázkou politickou a výběrem jazyka dávají mnohdy obyvatelé najevo svůj postoj k nezávislosti Katalánska. To je také důvod, proč se šíření katalánštiny nedaří tak, jak by si to její zastánci přáli. Jazyková politika je jednoznačně jednou z priorit katalánské vlády (Buch i Ros, 2011) a katalánština se stala důležitým nástrojem v boji za osamostatnění Katalánska (Escribano, 2016). Díky jazykovým zákonům, podpoře a dotacím se katalánština stala jazykem katalánské státní správy a vyučovacím jazykem na školách a stále více se užívá na úkor španělštiny ve sdělovacích prostředcích a každodenním životě. Rozvíjí se i katalánská literatura, která je v současnosti 23. nejpřekládanější literaturou na světě. Katalánština se prosazuje mnohem více, než si většina sociolingvistů dokázala před několika desetiletími vůbec představit (Mundet — Fernández, 2005). Emancipační snahy pozorujeme i v jiných částech Španělska, avšak díky ekonomické prosperitě, umnému manévrování místních politiků a snahám o dobré vztahy s Evropskou unií má ze všech regionálních jazyků užívaných ve Španělsku, ať už se jedná

2 Zatímco čeština je až dvanáctá.

o baskičtinu, galicijštinu nebo katalánštinu na Baleárských ostrovech nebo ve Valencijském společenství, pouze katalánština v Katalánsku, navzdory příchodu velkého počtu osob hovořících španělsky, šanci vzdorovat španělštině či ji dokonce porazit, čehož jsme již dnes svědky.

LITERATURA

- AMORÓS, O. — BANYERES J. (2010): Fer del català la llengua pública comuna. *Llengua, Societat i Comunicació*, 8, s. 4-18.
- ARANGO, J. (1976): Cambio económico y movimientos migratorios en la España Oriental del primer tercio del siglo XX: algunas hipótesis sobre determinantes y consecuencias. *Hacienda Pública Española*, 38, s. 51-80.
- BRANCHADELL, A. (2002): L'aménagement du statut: les modèles de politiques linguistiques et la langue catalane depuis la transition politique espagnole. *Terminogramme*, 104, s. 23-43.
- BUCH I ROS, R. (2011): La montée du souverainisme civil et politique en Catalogne. *L'Action nationale*, 6-7, s. 74-91.
- CRESPO, R. — AUGUSTÍ, N. (2011): Migration et diversité culturelle en Catalogne. *L'Action nationale*, 6-7, s. 92-120.
- DOMINGO, A. — SABATER, A. (2009): *Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- ESCRIBANO, D. (2016): Perspectiva històrica del conflicte lingüístic al domini territorial hispànic del català. Anàlisi sociològica des d'una perspectiva de gènere. *Treballs de sociolingüística catalana*, 26, s. 231-247.
- Generalidad de Cataluña (2015): *Informe de política lingüística 2015*. Barcelona: Generalidad de Cataluña.
- HALL, J. (2001): *Convivència in Catalonia: Languages. Living Together*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- MILIAN I MASSANA, A. — CORRETTA I TORRENS, M. — PONS PARERA, E. — SEGURA GINARD, L. J. (2013): *Els drets lingüístics en el sistema educatiu. Els models de Catalunya i les Illes Balears*. Barcelona: Generalidad de Cataluña.
- MUNDET, M. — FERNÁNDEZ, M. (2005): L'acollida lingüística: Cohesió i ciutadania. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, 34, s. 40-44.
- PEREÑA, M. (2005): Com acollin lingüísticament les persones que arriben a Catalunya: els plans pilot. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, 34, s. 18-26.
- PUIG I AUTE, B. (2000): Llengua i nova immigració: una experiència de dinamització lingüística. *Treballs de sociolingüística catalana*, 14-15, s. 133-150.
- PUIG SALELLAS, J. (2003): La législation linguistique en Catalogne. De la loi de 1983 à celle de 1998. *Revue d'aménagement linguistique*, 105, s. 53-74.
- REQUERO, F. (2011): Reconnaissance politique et autonomie nationale (1979-2010). *L'Action nationale*, 6-7, s. 143-167.
- ROSSELLÓ I PERALTA, C. de (2011): La langue catalane au début du XXIe siècle. *L'Action nationale*, 6-7, s. 11-47.
- SANVICÉN I TORNÉ, P. (2016): Dones marroquines i aprenentatge de català. Anàlisi sociològica des d'una perspectiva de gènere. *Treballs de sociolingüística catalana*, 26, s. 269-284.
- SOLANA SOLANA, M. — MIGUEL LUKE V. DE — RODRÍGUEZ GARCÍA, D. — PASCAUL DE SANS, A. (2012): Conocimiento de las lenguas oficiales entre inmigrantes extranjeros en Cataluña, e implicaciones sobre su integración social. *Migraciones*, 32, s. 103-138.
- SOLÉ, C. (2000): L'ús instrumental de català pels immigrants del tercer món. *Treballs de sociolingüística catalana*, 14-15, s. 33-38.
- STREICHER-ARSENEAULT, V. (2007): Las políticas lingüísticas y la enseñanza de las lenguas nacionales en Quebec y Cataluña. *Tinkuy*, 5, s. 25-40.

VERNET, J. (2002): La politique et la législation linguistiques de l'État espagnol et la langue catalane. *Terminogramme*, 104, s. 129-149.

VILA I MORENO F. X. (2002): Les politiques linguistiques dans les systèmes d'enseignement des territoires de langue catalane. *Terminogramme*, 104, s. 45-78.

WEBOVÉ STRÁNKY

Generalitat de Catalunya. Llengua catalana [www dokument 30. 5. 2017], <http://www.llengua.gencat.cat/ca>

Institut d'Estadística de Catalunya [www dokument 30. 5. 2017], <http://www.https://www.idescat.cat>

Institut d'Estudis Catalans [www dokument 30. 5. 2017], <http://www.https://www.iec.cat>
Leclerc, Jacques: Espagne. Aménagement linguistique dans le monde [www dokument 30. 5. 2017], <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/espagne.htm>

Jaromír Kadlec | Katedra romanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého | Křížkovského 511/10, 771 47 Olomouc
ORCID ID: 0000-0001-5693-3166
jaromir.kadlec@upol.cz